

Bilim ve Hikmet

Doç. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA

TEVHİD MEDENİYETİ

“Bu medeniyet, yerli ve yabancı olmak üzere tebaasını (yönettiği halkı) ayrıma tabi tutmaz. Aynı kültürün ve toprağın bir parçası olarak çeşitlilikleri ve farklılıkları büyük bir kazanım ve zenginlik olarak kabul eder; bir bütün haline dönüştürür. Bu anlamda İslâm, bünyesinde bulunan tüm unsurlar için, din, dil, ırk, etnik köken ve renk bölmelerini kaldıran erdemli bir toplum ve uygarlık kuran tevhid medeniyetidir.”

“Tarihin Sonu” tezinin sahibi Francis Fukuyama, varlığını devam ettiren en son ve tek medeniyet olarak Batı’yı (ABD ve Avrupa) ilan etti. Japon asıllı, ama Amerikan vatandaşı olan Fukuyama, böylece kapitalist ve liberal ekonomiyle tarihin sonlandığını; dolayısıyla Batı’nın tek hâkim (hegemonik/küresel) güç olduğunu ispatlamaya çalıştı.

Ancak yerkürenin yeni efendisi(!) olan Yenidünya (ve genç kıta olan) ABD’de yaşayan İslâm düşünürü İsmail Râci el-Fârûkî, eylem ve düşüncelerini seslendirdiği bu coğrafyada şehit edildi. Bu önemli İslâm mütefekkeri; insanı, toplumu ve kültürü “tevhid” ilkesi çerçevesinde yorumlamaktadır. Makalemiz de Fârûkî’nin bu yöntemi kapsamında şekillenecektir.

Erdemli bir medeniyet olarak İslâm’ın özü ve hakikati tevhid ekseninde gerçekleşir. O halde “tevhid” nedir? Tevhid “Allah’ın her şeyin tek, mutlak ve üstün yaratıcısı olmasıdır.”

İslâm’ın kimliğini ve bütün unsurlarını teşekkül ettiren ve bunun sonucunda medeniyet denen insanlık birikimini meydana getiren tevhiddir. Medeniyetin özünü oluşturan tevhid, farklı unsurları birbirine bağlarken, onlara kendi kalıbıyla tesir eder. Bu öz sayesinde, topluluklar ve cemiyetler medeniyet kuracak potansiyele ulaşırlar.

İslâm bilgin ve araştırmacılarının tevhid konusundaki hassasiyetleri, onu en temel ilke olarak kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla onlar, tevhidde İslâm medeniyetinin en temel kavramlarını belirleyen ana kaynağı keşfederler.

“Allah’tan başka hiçbir ilâhın olmadığına” şahitliğinin tezahürü olan tevhid, içinde çok zengin bir anlamlar dünyasını barındırır. Onun içinde kültür, tarih ve medeniyet harmanlanmıştır. Hâsılı, İslâm’ın tüm çeşitlilik ve birikimini “La ilâhe illallah” sözü ifade etmektedir.

Nitekim tevhidin içinde hakikat, dünya, zaman, mekân, insanlık tarihi ve geleceği gizlidir. İlâhî evrensel ilkelere boyun eğmek, öncelikle insanın kendisini sonra da toplumu ve çevreyi değiştirme sorumluluğu altında bırakır. Zira Allah’a itaatın zorunlu sonucu, kurtuluş, huzur ve mutluluğun elde edilmesini gerektirir. O’na

boyun eğmemek ise, cezalandırılmayı, acı çekmeyi, mutsuzluk ve pişmanlığı getirecektir.

Aşkın Varlık Ehad’a (Tek Olan) koşulsuz teslim olmak ve boyun eğmek, tevhidle gerçekleşir. Tevhid ve vahdet olmadan (birlik) medeniyetin inşası mümkün değildir. “Bir medeniyeti meydana getiren unsurlar bir araya gelip, örülüp, birbiriyle uyumlu hale gelmedikçe bir medeniyet değil, ancak karmakarışık bir birikinti meydana getirirler.”

Birlikle teşekkül eden İslâm medeniyeti, kendisine bağlı olanları, düzenli ve estetik bir yapı içerisinde idare eder. Bu medeniyet, yerli ve yabancı olmak üzere

Hilal-Lale-Allah, Hat: Fevzi Günüş Tezhib: Gülbün Mesara

Hilâl ve İsm-i Celâl, Sadreddin Özçimi Hat: Hüseyin Kutlu

tebaasını (yönettiği halkı) ayırma tabii tutmaz. Aynı kültürün ve toprağın bir parçası olarak çeşitlilikleri ve farklılıkları büyük bir kazanım ve zenginlik olarak kabul eder; bir bütün haline dönüştürür. Bu anlamda İslâm, bünyesinde bulunan tüm unsurlar için, din, dil, ırk, etnik köken ve renk bölmelerini kaldıran erdemli bir toplum ve uygarlık kuran tevhid medeniyetidir.

Vatandaşlarının inanç ve kültürlerini birbirine çatıstırmayan İslâm, en yüce Varlık olan Hâlık'ın vahdaniyetinde toplumunu birbirine bağlar ve kenetler. Bu birlik toplumunu oluşturan en üstün hakikat ise tevhiddir. O, inanan için aşkın bir mikyastır. Diğer dinler ve medeniyetlerle karşılaştığında, Müslümanlara rehberlik eden ışık tevhiddir. Ona tabii olanlar kabul edilir ve kucaklanır; reddedenler ise kabul edilmez ve dışlanır.

Tevhid, mutlak birliğin, yü-

celiğin ve Celal'in büyüklüğünü haykırır ve seslendirir. Kulluk ve köleliğin, kul ve köle olanlara yapılmayacağını hatırlatır. Yaratan'a kul olanlar, hal ve davranışlarını O'na göre düzenlerler ve ilâhî gayeye uygun hayat sürerler. Böylece yaratılan, varlık ve hayatının tesadüfî olmadığını şuurunda olacaktır. Kendisini, kaos ve kargaşanın meçhullüğüne teslim etmeyecektir. Bilakis o, zatını ve bedenini bir birliğin içine yerleştiren, bir sınır tarafından çevrilmiş tek bir kapsayıcı prensibe bağlı kalacaktır. Nihayetinde bu yaşamı ona hediye eden ise, İslâm olacaktır.

İslâm medeniyetinin önemli bir esası ise, akli, ulaşabildiği sınırlara kadar kullanmaktır. Bunun gerçekleşmesi için üç prensibe ihtiyaç vardır. Birinci ilke, hakikatle uyuşmayan her şeyi reddetmektir. Bu prensip, Müslümanı zanna karşı kesin bilgiye yönlendirir. Nitekim Kur'an, doğrulanmamış bil-

giyi, zan ve aldatıcı bilgi olarak kabul eder ki, Her Şeyi Bilen (Alîm) bu hali yasaklar.

İkinci ilke, en son aşamadaki çelişkileri reddetmektir. Bu prensip, Müslümanı şüphe ve vesveseye karşı donanımlı ve güçlü kılar. Vahyin en doğru ve kesin bilgi olarak her türlü çelişkinin üzerinde olduğunu bildirir.

Üçüncü ilke ise, yeni ve zıt delilleri kabul edebilmektir. Bu prensip de, Müslümanı tutuculuk ve durgunluk dehlizinden muhafaza eder. Onu, aklını kullanan bir tevazu örneği haline dönüştürür. Bunun sonucunda, her şeyi Bilen'in (Alîm), en doğru ve en iyinin bilgisine sahip olduğu aşikar olarak bilinir.

Allah'ın mutlak birliğinin onaylanması anlamına gelen tevhid, hakikatin tasdiği demektir. İnsan öğrendikçe ve bilgiledikçe, Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğuna şüphesiz şahitlik edecektir.

İslâm medeniyetinin önemli bir prensibi de müsamaha ve toleranstır. Bu kapsamda İslâm, Allah'ın insanlara Allah'tan başka ilâh olmadığını ve onların O'na ibadet ve itaate borçlu olduklarını öğretmekte; onları kötülüğe ve sebeplerine karşı uyararak için aralarında bir peygamber göndermedik hiçbir ümmet bırakmadığını ilan eder. Nitekim, kitabî dinlerin indirildikleri hallerinin esasında, Allah'ın tüm zamanlar için gönderdiği ve geçerli ilan ettiği hanif dini, İslâm bulunmaktadır. Müsamaha, Allah'ın gönderdiği bütün dinlerin ve onlarla beraber görevlendirdiği tüm peygamberlerin varlığını unutmamaktır.

Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik etmek, O'nun her şeyi ya-

ratan tek Yaratıcı, her olayın ilk sebebi, her şeyin en sonu, yani ezeli ve ebedî olduğunu tüm varlığıyla benimsemek demektir. Böyle bir tanıklık, özgürce ve şuurlu bir şekilde gerçekleşirse amacına ulaşır.

Her şeyin sebebini, Müsebbibu'l-Esbâb (Sebeplerin Sebebi) olarak kabul eden tevhid, Yaratan'ın dışındaki bütün ortakları ve güçleri reddeder. Bununla Allah'tan başka hiçbir güç ve kudret, sihir ve büyü ile hayata ve insana müdahale edemez. Dolayısıyla tevhid, insan ürünü din ve inançların iddialarını karşılıksız bırakır; saf ve cahil hurafelere kapıları kapatır. Onunla tabiat ve fizik bilimleri, kutsalla ilişkisini sürdürür. Dolayısıyla tevhid, bilim ve medeniyetin düşmanı olan bâtil inanç ve hurafelerin panzehiridir. Onunla olay ve hakikatlerin, Allah'ın kudretine bağlı olduğu anlaşılır.

Tevhid, itaat ve ibadetin amacına uygun olarak Allah'ın her şeyi en güzel, mükemmel ve sürekli yaratan Hallâk (Çok çok Yaratıcı) olduğunu hatırlatır. O'na tâbi olmak, insanın varlık olma sebebi ve şerefidir. Bu çerçevede tevhid, insanın yerküre üzerinde Hâkimler Hâkimi'nin (Ahkamu'l-Hâkimin) temsilcisi olduğuna işaret eder.

Allah'ın yeryüzündeki halifesi, tevhidin sayesinde amaçsız ve gayesiz yaratılmadığını; yalnız olmadığını, Yaratan'ın ona her şeyden yakın olduğunu bilir. Onun için Rabb, insana akıl ve ruh bahşetmiştir.

Tevhid, akıl sahibi olanlara insanlığını hatırlatır. Onu ilahlaştırmadığı gibi alçaltma durumunda da bırakmaz. İnsanın kıymetini erdemleriyle değerlendirir. Bunu

yaparken de "halife"nin vazifelerini ve sorumluluklarını yerine getirmesini göz önünde bulundurur.

Değerlerin en temel belirleyicisi olarak tevhid, kula amelleriyle ahlâkî açıdan alacağı/katedeceği mertebeleri gösterir. Erdem ve takvayı elde edenlere tevhidin verdiği cevap, dünya nimetlerinin güzelliklerinden faydalanmaları ve tatmaları şeklinde karşılık bulur.

Hız. Adem'le başlayan dünya hayatında râzı olmak, bir medeniyeti teşekkül ettiren önemli bir husustur. Tevhid, insana dünyadan kopmayı ve var olanlardan uzaklaşmayı önermez. Tevhidin peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in gösterdiği şekliyle zühd ve takvayı tavsiye eder. Ancak dünyaya kul ve bende olmayı da tümüyle reddeder. Nitekim erdemli insan da ihtiras ve duygularının esiri olmaktan uzak insandır. O, ruhunu, bedenini ve aklını sorgulayan ve rehabilite eden orta yolu seçen,

disiplinli kişidir.

Sağlam, kalıcı ve kendisini yenileyen bir medeniyet, ahlâk ve erdemle gerçekleşir. Hakikî medeniyet, dünya ve öte dünyayla çatışmayan, yaşanılan zamanı zihnen sağlıklı değerlendirebilen, aşkın bir ahlâkla donanımlı, disipline ve terbiye edilerek eğitilmiş insanların kurduğu medeniyettir. Bunu gerçekleştirecek yegane olgu, tevhiddir.

Tevhid, "işte bu sizin ümmetiniz (olan tevhid ve İslâm milleti), bir tek ümmettir. Rabb'iniz de benim. Yalnız bana kulluk edin." (Mü'minûn, 52) ilâhî ilkesini benimser. Allah için Allah adına sevginin neşv-ü nema bulunduğu, insan hak ve hukukunu önceleyen birlik toplumunu modelleştirir. Tevhid toplumu diyebileceğimiz bu cemiyet, iyilik ve erdem yayılmasını gerçekleştirdiği gibi, kötülük ve rezaletin şüyu bulmasına da mani olur. Çünkü bu toplum, Allah ve

Allah Allah Hat: Hüseyin Kutlu Tezhib: Zehra Çekin

Peygamber'ine kayıtsız ve şartsız tâbi olmuş kardeşlik topluluğudur.

Tevhid toplumu, aynı duygu ve mutluluğu paylaşan millettir, yani İslâm ümmetidir. Onun içeriden ve dışarıdan görünüşü vahdet üzerine bina edilmiş bir yapı sergiler. Ümmet ise, akıl, kalp ve gücün birliğini sağlamış, aşkın amaçlar uğruna bir araya gelmiş insanlardan oluşur. Onların düşüncelerinde, kararlarında, tavırlarında, vasıflarında ve güçlerinde birlik ruhu hâkimdir. Diller, renkler, şekiller, etnik kimlikler ve kökenler, bu ortak ruhla berhavâ olup buharlaşır.

Evrensel kardeşlik ruhu, her türlü ayrımcı duygu ve düşünceleri yok eder. Tevhid medeniyetinde farklılık ve üstünlük, hayır, rahmet, fazilet ve takvayla gerçekleşir. Bu kardeşlik içerisinde, bir kısım yetenek, beceri ve maharete sahip olanlar, bunlardan yoksun ve mahrum olanlara katkıda bulunurlar; diğer kardeşleriyle mevcut vasıflarını paylaşırlar. Sahip olduklarında gelişme kaydedenler, diğer kardeşlerinin de kendileri gibi olmaları için var gücüyle çalışırlar. Şu halde tevhid; paylaşmak, diğerkâmlık (başkalarını düşünmek) ve îsârdır (kendi muhtaç olduğu halde başkasına vermek).

Ümmet ve millet olmadan tevhid gerçekleşmez. Bu anlamda ümmet; bilginin, ahlâkın, insanın halifelîğinin ve dünya isteğinin gerçekleştiği ortamdır. Bu ortamda, başka din ve ideoloji sahipleri de hayat hakkı bulurlar. Zira bu sistem, âlemşümül bir düzeni tasvir ve tasavvur eder. Tevhid düzeni dediğimiz bu sistem, fikir hürriyetinin ve sermayenin belirli sınıf, grup ve ailelerin tekellerine girmesine fırsat ve izin vermez. Çünkü bu sistem, açık ve şeffaf bir yöne-

tim ve toplumu gerçekleştiren bir barış düzenidir.

Sosyal bir düzen olan ümmet, diğer taraftan bir dünya nizamıdır. Nitekim İslâm medeniyetinin esası ve temeli, onun üzerine bina edilmiştir. Hülâsa tevhid, bir arada yaşamanın ve birbirine tahammül edebilmenin formüllerini insanlığa hediye eder.

Estetiğin birinci ilkesi olan tevhid, bu anlamda Allah'ı var edilenlerden ayrı tutulmasının gerekliliğini öğretir. Yaratılan her şey zaman ve mekânla sınırlı ve kayıtlıdır. Tevhid, Yaratan ile yaratılan arasındaki hiçbir anlamdaki bütünleşmeyi onaylamaz. Zira o Azîm'dir (Her şeyin üzerindedir, yücedir) ve hiçbir şey ona benzemez; onu sembolize ve temsil edemez.

Bunun için tevhid medeniyeti, insanı tanımlama yönündeki tüm açılımlara karşı tedbirlerini almıştır. Yaratan ile yaratılan arasındaki ilişki, sonlu (fani) ve sınırlı arasındaki farkı belirgin bir şekilde gösterecek vasıftadır. Bir takım sanatlarla karşı Müslümanların mesafeli duruşunun altında bu kaygı bulunmaktadır. Ancak tevhid; sanata, güzelliğe, estetiğe ve insanın kendisini geliştirmesine karşı engelleyici bir tavır almaz. Bu kapsamda tevhid toplumu, mutlak güzelliği Cemal'de ve onun vahyedilen Kadîm Kelam'ında görür. Müslüman sanatçı, kelime-i tevhidden hareketle doğadaki hiçbir varlığın Allah'ı temsil edemeyeceği ve O'na benzemeyeceği bilincini taşır. İslâm sanatı, kelime-i şehadetten de yola çıkarak, tabiattaki güzellik, estetik, ahenk ve düzeni resmeder.

Bununla birlikte Müslüman sanatçı, Allah'ın varlığını ve yüceliğini tabiatın her figüründe gösterir.

Ancak o bilir ki, Var Eden hiçbir şekilde resmedilemez ve şeklen tasavvur edilemez. Allah'ın görsel olarak ifade edilemezliği, bu açıdan en yüksek estetik hakikattir. Zira Zat-ı Barî, mutlak, yücedir. "Bir kişinin zihninde O'nu yaratılıştaki her şeyden farklı olarak idrak etmesi, O'nu "güzel olan her şeyden farklı olarak güzel" algılaması demektir. İfade-edilemezlik; ebédilik, mutlaklık ve sonsuzluk manasına gelen bir ilâhî sıfattır. Allah'ın "Bekâ" sıfatının bir ifadesidir."

Her eserde Bâki'nin varlığını hissettiren İslâm sanatı, bitki, hayvan ve insan figürlerinin işlendiği yerlerde onların yaratılmış olduklarını hatırlatır. Nitekim tevhid, bölgesel ve etnik farklılıklar içinde olsalar da, bütün Müslüman sanatçıları ortak bir mihver (eksen) ve nokta etrafında buluşturur.

Şu halde tevhid medeniyeti, Allah, insan, toplum ve tabiat arasındaki ilişkileri, makul ve meşru sınırlar içerisinde belirlemiştir. İnsanın ve tabiatın ilahlaştırılmadığı bir dünya sistemini insanlığa sunmuştur. Hakikat ve vahdeti, var olan her alanda gerçekleştirmeyi başarmıştır. İnsanlık ve özelde Müslümanlar, bu sınırları zorladığı veya aştığı zaman, toplumsal ve ekolojik (çevresel) felaketler ve musibetlerle karşı karşıya kalmıştır. Tevhid medeniyetinin devamı için, Vâhid'in âdet ve sünnetine tâbi olmaktan başka seçenek yoktur.

Kaynakça

- İsmail Râci el-Fârûkî, Luis Lâmia el-Fârûkî, *İslâm Kültür Atlası*, çev: M. O. Kibaroglu, Z. Kibaroglu, III. baskı, İstanbul 1999.
- İsmail Râci Fârûkî, *Tevhid*, çev: D. Yarıdım, L. Boyacı, IV. baskı, İstanbul 2006.
- Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu mu?*, çev: Y. Kaplan, Kayseri, trz
- Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev: Z. Dicleli, İstanbul 1993.
- Ali Şeriatî, *Medeniyet Tarihi I*, çev: İ. Keskin, II. baskı, Ankara 1998.